

32. UNECE Strategy for Education for Sustainable Development adopted at the High-level meeting of Environment and Education Ministries. – Vilnius, 17-18 March, 2005.
33. UNESCO. Education for Sustainability – From Rio to Johannesburg: Lessons learnt from a decade of commitment. Paris, UNESCO Education Sector, 2002.
34. UNESCO. Education. Expert group.
35. United Nations General Assembly resolution 57/254 of 20 December 2002 on the United Nations Decade of Education for Sustainable Development.
36. United Nations, Agenda 21 – Global Programme of Action on Sustainable Development, 1992.
37. United Nations, Department of Economic and Social Affairs, Population Division, 2011. World Population Prospects: The 2010 Revision.
38. Wall A.E.J. Third way sustainability in higher education: some (inter) national trends and developments / A.E.J. Wall, J. Blewitt. In: P. Jones, D. Selby and S. Sterling (Eds.). Green Infusions: Embedding Sustainability across the Higher Education Curriculum. – London : Earthscan, 2010.
39. Wall A.E.J., DESD We Can? Some Lessons Learnt from Two Mid-DESD Reviews // Global Environmental Research. AIRIES. – 2010. – Vol. 14, No 2. – P. 109-118.

Загвойская Л.Д. Образование для устойчивого развития: нарботка и задачи

Рассмотрена концепция образования, направленного на формирование компетенций, необходимых для обеспечения перехода к устойчивому развитию, гармонизацию экономических, экологических и социальных аспектов человеческой деятельности.

Ключевые слова: образование для устойчивого развития, формы, принципы, компетенции.

Zahvoyska L.D. Education for sustainable development: findings and tasks

Education aimed in competences for transition to sustainable development, balancing, harmonizing economic, social and environmental dimensions of human activity is considered.

Keywords: education for sustainable development, forms, principles, competences.

УДК 631.147:504:338.43

Здобувач Т.О. Чайка¹ –

Миколаївський державний аграрний університет

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ЕКОЛОГІЗАЦІЇ ВИЩОЇ АГРАРНОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ

Досліджено сутність і актуальність екологізації вищої аграрної освіти в умовах сьогодення. Надано визначення "екологічна аграрна освіта" з урахуванням її особливостей і вимог сьогодення. Проаналізовано стан екологічної освіти у професійно-технічних та вищих аграрних навчальних закладах, визначено її недоліки та запропоновано напрями їх усунення з урахуванням міжнародного досвіду і національних традицій. Обґрунтовано необхідність формулювання основної проблеми економіки через принципи фізичної економії.

Ключові слова: стійкий розвиток, екологічна освіта, аграрна освіта, екологічна свідомість, екологічна культура, екологічна аграрна освіта, гуманізм, фізична економія.

Постановка проблеми. Сьогодні актуальність екологічних проблем в умовах надзвичайно високого рівня пізнання і розвитку потребує терміново-

¹ Наук. керівник: доц. Н.М. Сіренко, д-р екон. наук – Науковий інститут інноваційних технологій та змісту аграрної освіти

го переходу сільського господарства від інтенсивних методів до екологічно безпечних. Необхідність екорозвитку було виголошено у Ріо-де-Жанейро у червні 1992 р. на "Загальнопланетарному саміті" (Конференції ООН) з природного середовища і розвитку (Ріо-92). При цьому в одному з принципів екорозвитку зазначено, що екологічна безпека суспільства тісно пов'язана з рівнем культури, освіченості та вихованості людей у цьому суспільстві [1].

Україна, обравши шлях європейської інтеграції, поступово формує та реалізує концепцію стійкого розвитку. Так, п. 14 Державної цільової програми розвитку українського села на період до 2015 р. з метою формування агроекологічного іміджу передбачено розроблення проекту Національного кодексу сталого агрогосподарювання [2]. Однак при цьому державна система управління охороною довкілля відчуває нестачу кваліфікованих фахівців, які можуть швидко сприймати нові вимоги еколого-економічної політики, здатні компенсувати екологічну неосвіченість керівників різного рівня і ефективно вирішувати сучасні екологічні проблеми. Тому постає завдання забезпечити якісне поліпшення екологічної аграрної освіти та виховання.

Сьогодні підготовка таких фахівців можлива за умови подальшого вдосконалення всієї системи екологічного виховання та освіти завдяки використанню міжнародного досвіду розвинених країн. Це пояснюють насамперед тим, що проблеми екологічної освіти і виховання вийшли за національні межі та набули міжнародного характеру.

Аналіз останніх публікацій і досліджень. Проблему необхідності вдосконалення підходів до надання екологічної освіти в Україні розглянуто в наукових працях таких вітчизняних учених, як: Н.Ф. Виноградова, Т.В. Вшолла, І.А. Дубович, Л.Г. Мельника, В.А. Михайловича, В.П. Онопрієнка, С.Л. Шлемкевича та ін. Однак теоретико-методологічні основи екологізації вищої аграрної освіти не набули необхідного поширення.

Метою дослідження є обґрунтування теоретико-методологічних основ екологізації вищої аграрної освіти для забезпечення стійкого розвитку сільського господарства.

Виклад основного матеріалу дослідження. Одним із недоліків існуючої системи екологічної освіти є те, що природа розглядається як енергетичний та сировинний ресурс матеріального виробництва, її цінність визначається, передусім як господарська. Екологічний аспект розуміння природи як необхідного середовища життєдіяльності людини залишався на периферії екологічної освіти, головним критерієм якої було раціональне природокористування. Передбачалося, що внаслідок використання досягнень НТП застаріла природомістка техніка і технології з великим обсягом виробничих відходів будуть замінені менш ресурсомісткими та екологічно безпечними, що, своєю чергою, потребує підготовки нових спеціалістів з високим рівнем екологічної освіти [3].

Умови сьогодення вимагають від сучасної вищої аграрної освіти формування вищого рівня екологічної свідомості та екологічного складу мислення як важливої складової загальнолюдської моралі, які мають найбільший сенс на етапі професійного становлення людини. При цьому ми погоджуємо-

ся з думкою Л.Г. Мельника, що екологічна освіта повинна бути неперервною (має починатися на дошкільному рівні та продовжуватися на всіх етапах формальної і неформальної освіти) [3, с. 599]. Однак саме ВНЗ повинні закріпити отримані екологічні знання, надати нові та навчити застосовувати їх для подальшого розвитку особистості та суспільства.

На нашу думку, загальне визначення екологічної освіти можна інтерпретувати для екологічної аграрної освіти як процес і результат засвоєння систематизованих знань, умінь і навичок теорії та практики раціонального природокористування й охорони природи, формування екологічного мислення і світогляду з урахуванням новітніх досягнень в усіх галузях економіки, що базуються на принципі індивідуальної екологічної відповідальності за результати сільськогосподарської діяльності з метою забезпечення стійкого розвитку економіки країни та сільського господарства.

Отож, головними ідеями екологічної аграрної освіти є:

- світогляд на основі сучасної екологічної ситуації та його вплив на стан сільського господарства;
- усвідомлення єдності всього живого та неживого в природі;
- пізнання себе як частини навколишнього світу;
- розуміння різноманітності цінностей природи (матеріальні, емоційні, естетичні тощо);
- перехід від антропоцентричного підходу до вивчення природних процесів та явищ до екоцентристського та поліцентристського підходів;
- розуміння причин суперечностей (виникнення екологічних проблем) у системі "людина – природа – суспільство" як невідповідність природних і соціальних законів;
- розуміння екологічної кризи як кризи культури;
- розуміння внеску екологічної культури в загальну культуру людини;
- усвідомлення морального вибору методів сільськогосподарського виробництва, які узгоджені з екологічними і моральними імперативами;
- виховання екологічної відповідальності за стан навколишнього природного середовища, власне здоров'я та здоров'я інших людей, майбутніх поколінь;
- розуміння концепції стійкого розвитку людства як коеволуції суспільства і природи;
- розуміння необхідної гармонізації взаємовідносин суспільства і природи як соціальної проблеми [3, с. 596].

Відповідно до Концепції екологічної освіти України, вища екологічна освіта має бути диференційованою, різноплановою, охоплювати всі рівні професійної підготовки з урахуванням потреб особистості, регіонів і держави [4]. Невідкладними завданнями розвитку вищої екологічної освіти є розроблення програм навчальних курсів з екології згідно з вимогами часу, міжнародними принципами, можливостями ВНЗ, потребами регіонів і відповідними стандартами. Чинна в Україні система екологічної освіти потребує вдосконалення у напрямі підвищення ефективності та інтегрованості на основі глибинного філософського і психолого-педагогічного осмислення проблеми з урахуванням соціально-культурних функцій екології у суспільстві, цілісної структури екологічних знань, сучасного рівня розвитку екологічної науки, традицій, звичаїв та історичного досвіду українського народу в цій сфері, а

також особливостей екологічної та економічної ситуації у країні. Ключовим принципом взаємодії людського суспільства і природи мають бути не споживацтво і насильство, а співіснування.

З огляду на це, набуває актуальності підготовка в аграрних ВНЗ фахівців нового типу – людей з гуманістичною спрямованістю, професіоналів із наявністю високого рівня екологічної культури. Водночас необхідно зазначити, що дотепер у природничих та аграрних ВНЗ домінує предметна система навчання, яка створює фрагментарність знань студентів, не сформованість мотивів професійної діяльності у галузі екологічної практики, освіти та виховання. Водночас аналіз стану екологічної освіти у професійно-технічних та вищих аграрних навчальних закладах свідчить, що в цій галузі існують значні вади, зокрема: у більшості з них акцентують увагу на освітньо-інформаційних аспектах і не докладають належних зусиль для перетворення знань у конкретні переконання та вчинки; недостатньо використовуються можливості екологізації предметів загальноосвітнього і професійно-технічного циклів; екологічні знання учнів мають недостатню професійну спрямованість, що призводить до розриву між вивченням теоретичного матеріалу та практикою [5].

Для усунення зазначених вад екологізація аграрної вищої освіти повинна передбачати (рис.):

- 1) зміни методологічних підходів до формулювання основної проблеми економіки, які безпосередньо впливають на формування екологічної культури та на весь процес екологізації освіти;
- 2) введення спеціального розділу з охорони навколишнього природного середовища та раціонального природокористування у дипломні (кваліфікаційні) роботи (проекти) випускників аграрних напрямів підготовки;
- 3) залучення студентів до виконання науково-дослідних робіт з екологічної тематики, до участі в екологічних гуртках, олімпіадах і конференціях;
- 4) введення прикладних екологічних і професійно орієнтованих дисциплін для загальних і спеціалізованих напрямів підготовки відповідно.

На нашу думку, підготовка висококваліфікованих кадрів в аграрному секторі економіки необхідна для раціонального використання природних ресурсів, збільшення ефективності праці, забезпечення стійкого розвитку всієї економіки тощо. Це пов'язано з тим, що аграрний сектор залишається базовим в економіці країни, тобто утворюючим, в якому відбувається створення додаткової вартості, та виробничий потенціал якого дає змогу виробляти у десять разів більше, ніж було витрачено, що особливо актуально в умовах світової продовольчої кризи.

Першочерговість змін методологічних підходів до формулювання основної проблеми економіки пояснюють тим, що традиційно ці проблеми формують таким чином: обмеженість ресурсів не дає змоги задовольнити необмежені потреби людини та вимагає здійснити вибір, який має економічне обґрунтування відносно того, що і як саме виробляти і хто буде споживати (як розподілити) вироблене. При цьому наголошується на обмеженості ресурсів (праці, землі, капіталу, підприємницьких здібностей) стосовно їх залучення у процес виробництва, не звертаючи уваги на "екологічну місткість" біологічного середовища, в межах якого відбувається процес виробництва. Од-

нак, такий підхід більше притаманний періоду відносно невеликої економічної активності людства (наприклад, у період розвитку середньовічних міст або первинного нагромадження капіталу), коли збільшення обсягів виробництва було неможливим через нестачу знарядь праці або робочої сили.

Рис. Напрями екологізації вищої аграрної освіти (розвинено ідею [6])

Сьогодні обмеженість природних ресурсів стає головною під час формулювання основної проблеми економіки та пошуку шляхів прийняття раціональних економічних рішень. При цьому така обмеженість природних ресурсів набуває подвійного характеру:

- 1) обмеженість самих ресурсів природи, залучених у виробництво, оскільки збільшення використання призведе до їх виснаження або зникнення, що порушить екологічну рівновагу;
- 2) обмеженість "екологічної місткості" біологічного середовища, в межах якого людство існує і необгрунтоване збільшення якої сьогодні призвели до виникнення істотних екологічних загроз існуванню людства.

Ми погоджуємося з думкою М.Д. Руденка, що зміни методологічного підходу до формулювання основної проблеми економіки повинні ґрунтуватися на засадах фізичної економії, яка враховує енергетичні принципи, на яких

базується життя народів [6]. Принципово нове розуміння головної проблеми економіки на базі фізичної економії означатиме, що наголос переходить з обмеженості ресурсів, створених людиною (капітал, засоби виробництва) та з обмеженості людського ресурсу (праця, підприємницькі здібності) на обмеженість природних ресурсів та обмеженість місткості "екологічного оточення", здатного переробити, утилізувати результати виробництва без шкоди для існуючої біологічної системи [7].

Більш поглиблений підхід до проблеми обмеженості на основі засад фізичної економії передбачає аналіз обмеженості з позицій фотосинтезу:

- минулих епох (поклади нафти, газу, вугілля тощо) – проблема абсолютної обмеженості через їх активне витрачання;
- сучасного – обмеженість ресурсів є проблемою відносної обмеженості, оскільки створюється абсолютна додана вартість (використання фотосинтезу у процесі виробництва дає змогу збільшити вкладені кошти вдвічі або втричі).

Отже, зміна методологічного підходу до формулювання проблеми обмеженості ресурсів з урахуванням засад фізичної економії матиме істотне значення для розвитку економічної науки загалом, допоможе приймати ефективні обґрунтовані рішення щодо виробництва з позицій екології та економіки. Така зміна не означає відмову від визнання проблеми обмеженості як головної проблеми "економіки", а інше розташування пріоритетів під час визначення обмеженості ресурсів (природних ресурсів) та врахування впливу на характер такої обмеженості фотосинтезу сучасного і фотосинтезу минулих періодів. Ці методологічні зміни дадуть змогу по-іншому підійти до наукового обґрунтування шляхів виходу України з економічної кризи – через створення абсолютної доданої вартості в сільському господарстві, за допомогою сучасного фотосинтезу.

Таким чином, з метою екологізації вищої аграрної освіти необхідно:

1. Розробити та запровадити комплексні програми безперервного навчання та виховання студентів у галузі раціонального природогосподарювання з урахуванням усіх аспектів екології, ресурсозбереження, екологізації культури.
2. Розробити навчальні програми, підручники та навчальні посібники з проблем екології та здійснювати їх реалізацію у навчальному процесі.
3. Удосконалити методики викладання екологічного права (основ екологічного права) та спецкурсів з еколого-правових дисциплін у сучасних умовах.
4. Створити нові та реорганізувати діючі наукові, зокрема еколого-експертні, центри, діяльність яких спрямована на дослідження та оцінювання різноманітних проблем охорони довкілля, використання природних ресурсів, дотримання принципів екологічної безпеки.
5. Визначити пріоритетні напрями наукових досліджень у галузі використання природних ресурсів, охорони довкілля, створення засад екологічної безпеки.
6. Організувати дослідження та експерименти з вирішення проблем охорони природного середовища, раціонального природогосподарювання, запровадження маловідходних та енергозберігаючих технологій в агропромисловому секторі.

7. Включити пріоритетні теми природоохоронної проблематики у дипломні роботи спеціалістів та магістрів.
8. Підтримати проведення науково-практичних семінарів, конференцій з екологічної тематики для студентів [3, с. 604].

Реформування екологічної освіти в аграрних ВНЗ повинне здійснюватися з урахуванням екологічних законів, закономірностей, наукових принципів, технічних та технологічних нововведень, що комплексно діють в біологічній, технологічній, економічній і соціальній сферах. При цьому збалансований, екологічно безпечний (гармонійний) розвиток повинен бути базисною, вихідною ідеєю, методологічною основою екологічної освіти згідно з міжнародними вимогами.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Найближчим часом екологічна освіта повинна стати необхідною складовою гармонійного, екобезпечного розвитку суспільства. Підготовка фахівців в аграрному секторі економіки має забезпечувати високий рівень екологічних знань, екологічної свідомості та культури як складової системи національного і громадського виховання на основі нових критеріїв оцінювання взаємовідносин людського суспільства і природи через гармонійне співіснування з нею. Екологізація вищої аграрної освіти повинна здійснюватися відповідно до міжнародної стратегії у галузі освіти з проблем навколишнього середовища, ґрунтуватися на національних здобутках, традиціях, культурі та враховувати загальнолюдські цінності, ідеї гуманізму, демократії, вдосконалення самої людини.

Поставлені завдання можуть бути вирішені за умови комплексного підходу до підготовки фахівців в аграрних ВНЗ шляхом удосконалення та наповнення навчальних планів освітньо-професійних програм з підготовки бакалаврів, спеціалістів та магістрів відповідними професійно орієнтованими дисциплінами. Саме питання методології розроблення та впровадження у навчальний процес аграрних ВНЗ потребують подальших поглиблених досліджень.

Література

1. Контакт: Бюлетень ЮНЕСКО-ООН з освіти в галузі навколишнього середовища. – 1991. – Т. XVI, № 4. – 1992. – Т. XVII, № 1-2.
2. Державна цільова програма розвитку українського села на період до 2015 року, затверджена Постановою Кабінету Міністрів України від 19.09.2007 р., № 1158. [Електронний ресурс]. – Доступний з <http://www.minagro.gov.ua/page/?3800>.
3. Основи стійкого розвитку : навч. посібн. / за заг. ред. д-р екон. наук, проф. Л.Г. Мельника. – Суми : ВТД "Університетська книга", 2005. – 654 с.
4. Концепція екологічної освіти України, затверджена Рішенням Колегії МОН України від 20.12.01 р., № 13/6-19 // Міністерство освіти та науки України. [Електронний ресурс]. – Доступний з <http://www.osvita.irpin.com/viddil/v5/d33.htm>.
5. Онопрієнко В.П. Система екологічної освіти в підготовці спеціалістів сільського господарства / В.П. Онопрієнко // Вісник Сумського національного аграрного університету : наук.-метод. журнал. – 2010. – № 4 (19). – С. 50.
6. Руденко Н. Глобализация и Украина // Зеркало недели. – 2002. – № 26 (13-19 июля 2002). [Електронний ресурс]. – Доступний з <http://www.zn.kiev.ua/2000/2241/35403>.
7. Лелюк Ю.М. Необхідність зміни методологічних підходів до формування основної проблеми економіки з позицій фізичної економіки / Ю.М. Лелюк // Фізична економія: методологія дослідження та глобальна місія України : зб. матер. Міжнар. наук. конф., 8-10 квіт. 2009 р., м. Київ. – К. : Вид-во КНЕУ, 2009. – С. 372.

Чайка Т.А. Теоретико-методологические основы экологизации высшего аграрного образования в Украине

Исследована сутність і актуальність екологізації вищого аграрного освіти в сьогоднішніх умовах. Дано визначення "екологічного аграрного освіти" з урахуванням її особливостей. Проаналізовано стан екологічного освіти в професійно-технічних і вищих аграрних навчальних закладах, визначені її недоліки і запропоновано напрями їх усунення з урахуванням міжнародного досвіду і національних традицій. Обґрунтовано необхідність формулювання основної проблеми економіки через принципи фізичної економіки.

Ключові слова: стійке розвиток, екологічне освіта, аграрне освіта, екологічне свідомість, екологічна культура, екологічне аграрне освіта, гуманізм, фізична економіка.

Chayka T.O. Theoretical and methodological bases of ecologization of higher agrarian education in Ukraine

The essence and urgency of ecologization of higher agrarian education in today's conditions is researched. The definition of "ecological agricultural education" taking into account its particular characteristics. The state of environmental education in vocational and higher agricultural educational establishments is analyzed. Its weaknesses are identified, and directions for their removal applying international experience and national traditions is proposed. The necessity of formulating the basic economic problem through the principles of physical economy is substantiated.

Keywords: sustainable development, ecological education, agrarian science, ecological consciousness, ecological culture, ecological agrarian education, humanism, physical economy.

УДК 37.014.5

*Доц. О.В. Врублевська, канд. екон. наук –
НЛТУ України, м. Львів*

ЗНАЧЕННЯ ДИСЦИПЛІНИ "ЕКОНОМІКА ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ" У РЕАЛІЗАЦІЇ ПРОЦЕСУ "ОСВІТА ДЛЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ" У ВИЩІЙ ШКОЛІ

Узагальнено досвід викладання дисципліни "Економіка природокористування" та її роль у контексті екологізації вищої освіти, реалізації процесу "Освіта для сталого розвитку" і Національної стратегії розвитку освіти. Проаналізовано завдання формування освітніх результатів вивчення цієї дисципліни з точки зору компетентнісного підходу.

Ключові слова: вища школа, сталий розвиток, екологізація освіти, економіка природокористування, компетентнісний підхід, компетенція, методи навчання.

Постановка проблеми. Екологізація освіти як процес проникнення в неї природоохоронних ідей і принципів сьогодні еволюціонував у процес "Освіта для сталого розвитку". Завданнями останнього є зміцнення не лише, хоча й передусім, екологічних, але також і соціальних цінностей у формуванні людського і соціального капіталу. На сьогодні в освітянському середовищі тривають дискусії щодо вибору шляхів практичної реалізації цих ідей, оптимізації змісту і методів навчання, а також бачення кінцевих результатів навчання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Тоді як початок екологізації досить важко встановити, хронологія процесу "Освіта для сталого розвитку"